

RADUNONZA GENERALA 2013

Mustér, ils 24 da matg 2013

Preziadas commembras, preziai commembers,

La Pro Idioms sa puspei mirar anavos sin in onn da success. Tut las scolas romontschas dalla Surselva instrueschan ni vegnan ad instruir il sursilvan. E tut las scolas ch'instrueschan gia il sursilvan lavuran cul mied d'instrucziun Access che vegn edius dalla Pro Idioms.

Quels success ein era d'attribuir al sustegn ed engaschi dallas commembras e dils commembers dalla Pro Idioms. La lavur cuntinuescha denton.

La Pro Idioms ha presentau al departament d'educaziun ina analisa detagliada pertuccont la situaziun dils mieds d'instrucziun ord vesta dalla scola romontscha. Plinavon in plan per la realisaziun dils mieds necessaris cun indicar la priorisaziun e la calculaziun dils cuosts.

La Pro Idioms sebase en sia lavur sil sondadi pertuccont ils mieds d'instrucziun ch'ei vegnius rispundius da circa 100 scolasts en Surselva e sin las experienzas fatgas cun la realisaziun dil mied d'instrucziun Access.

Ussa ei il cantun dumandaus. El duei far sia obligaziun e procurar per ils mieds d'instrucziun necessaris.

Ella documentaziun aschuntada anfleis Vus parts dalla presentaziun fatga al departament d'educaziun sco era ulteriuras informaziuns.

Cun stimai salids

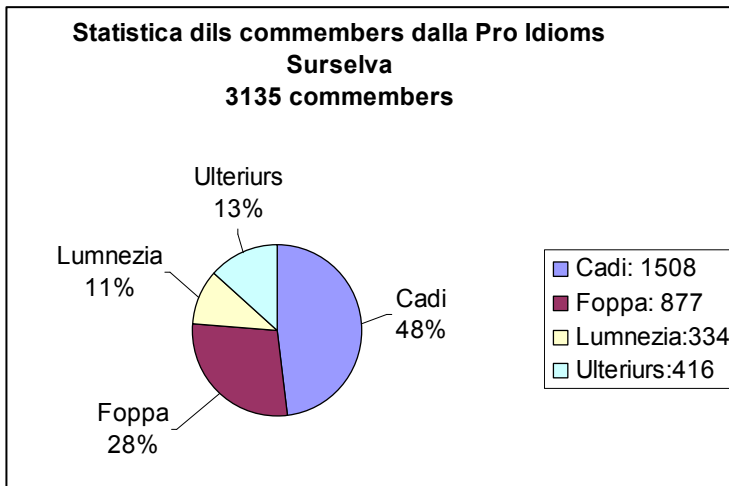
La suprastonza dalla Pro Idioms Surselva

Cuntegn

- Statistica dils commembers dalla Pro Idioms Surselva
- Scolas idiomaticas e scolas cun rumantsch grischun 2013
- Gronda resistenza da geniturs pertuccai: biebein 200 affons ston cuntinuar cun rg
- Calculaziun dils cuosts per la realisaziun dils mieds d'instrucziun necessaris ord vesta dallas scolas romontschas e bilingas dalla Surselva
- Tabella 1: situaziun actuala
- Tabella 2: sligaziuns pusseivlas
- Tabella 3: calculaziun dils cuosts
- Tabella 4: terminis e priorisaziuns
- ACCESS – mied d'instrucziun da lungatg

Statistica dils commembers dalla Pro Idioms Surselva

La Pro Idioms Surselva ha **3135 commembers**. Ensemen cun l'Engiadina eis ei circa **4700 commembers**. Cun quei ch'igl ei vegniu reproschau che la Pro Idioms hagi commembers fictivs, ha la PIS schau attestar il notariat dil cumin dalla Cadi il diember dils commembers. Da quei document sa tut tgi che vul prender investa.



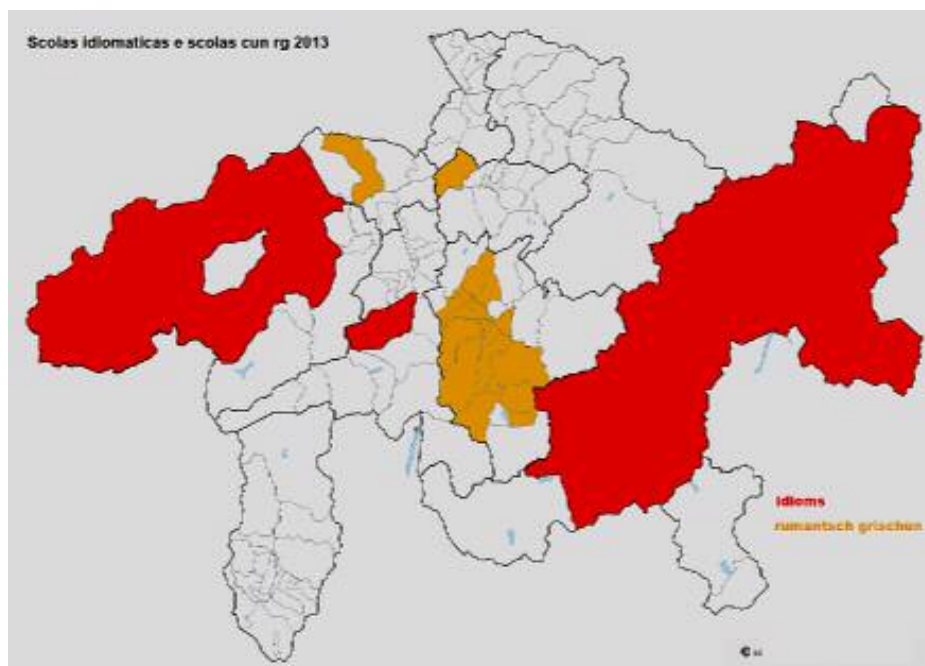
Il diagram muossa il diember da commembers dalla PIS ella Cadi, Foppa e Lumnezia. Ella sparta "Ulteriurs" ein ils commembers che vivan ordeifer la Surselva. **Bunamein 90 pertschien dils commembers dalla PIS vivan en Surselva.** Quei ei bien 2700 persunas.

Biebein ina quarta dils commembers dalla PIS vivan ella Foppa, quei ei 877 persunas. Mo bia dapli persunas sustegnan las finamiras dalla PIS ella Foppa. Biebein 2000 persunas dallas vischnauncas piunieras dalla Foppa han suttascret las iniciativas per re-

turnar al sursilvan en scola e cun maioritads da duas tiarzas e dapli ein quellas iniciativas vegnidadas acceptadas dallas vischnauncas.

En Surselva vivan circa 18'000 persunas che han indicau il romontsch a caschun dalla davosa dumbraziun dil pievel en ina dallas spartas pusseivlas. 2700 ni circa 15% ein commembers dalla Pro Idioms.

Scolas idiomáticas e scolas cun rumantsch grischun 2013



En Surselva ein tut las scolas romontschas piunieras turnadas ni vegnan a turnar al sursilvan sco lungatg d'alfabetisaziun.

Rumantsch Grischun vegn instruiu vinavon en Surmir ed ellas scolas bilingas da Trin e Cuera (e naven d'atun a Domat).

Circa 90% dils scolars romontschs vegnan instruiu egl idiom, 10% en rumantsch grischun.

Gronda resistenza da geniturs pertuccai: biebein 200 affons ston cuntinuar cun rg

Malgrad che las vischnauncas han decidiu democraticamein da returnar agl idiom en scola, ston bien 200 affons d'anteriuras vischnauncas piunieras en Surselva e dalla Val Müstair cuntinuar ad emprender rumantsch grischun tochen la novavla classa. Quei muort ina decisiun dalla regenza e pli tard dil cussegl grond cugl artechel 32 dalla nova lescha da scola. Quella va en vigur cul niev onn da scola 2013/14. Per ils pli giu-vens vul quei dir emprender aunc 8 onns rumantsch grischun en scola! Quei cu tut tshels en lur regiun ein turnai tier igl idiom.

En tut han 57 famiglias pertuccadas dalla Val Müstair e dalla Surselva purtau plogn encunter la decisiun dalla regenza. La dertgira administrativa dil cantun Grischun ha refusau il plogn. Ils geniturs han tratg vina- von il cass alla Dertgira federala. La decisiun ei aunc pendent.

Calculaziun dils cuosts per la realisaziun dils mieds d'instrucziun necessaris ord vesta dallas scolas romontschas e bilingas dalla Surselva

Suenter che la Pro dioms ha realisau cun grond success igl onn 2011 il mied da matematica dalla 1. classa els idioms (il cantun ha dil reminent cumprau pli tard quels mieds) ha ella priu l'entschatta digl onn 2012 la decisiun da realisar il mied d'instrucziun ACCESS. Dapi igl atun 2012 ein las spartas grammatica ed ortogra- fia publicadas per las classas primaras. Tut las scolas che instrueschan sursilvan lavuran gia cun quei mied modern e 1100 licenzas ein vegnidas vendidas en cuort temps. Las lavurs d'elaboraziun vid il mied per il scalem superiur e per las autras spartas per tuttas classas marschan intensivamein.

Denton astga ei buca esser che mieds d'instrucziun ston vegnir produci d'instituziuns privatas. Las experien- tshas fatgas cun ACCESS demuossan che tuttas resursas per realisar buns mieds d'instrucziun ein avon maun. Quei vul dir mieds finansials sco era las resursas persunalas. Allas varga 60 personas, oravontut scolastas e scolasts, che han luvrau cun grond engaschi vid ACCESS, engraziein grondamein.

Ord vesta dallas scolas romontschas e bilingas dalla Surselva ein sper ACCESS suandonts mieds d'instrucziun necessaris:

- ACCESS per la scoletta (lungatg e canzuns)
- Carstgaun ed ambient (historia,biologia, geografia) per tuttas scola primaras
- Biologia per il scalem superiur
- Filtric (lavurs textilas), 2.-9. classa
- Tudestg per affons romontschs, 3.-6. classa
- Matematica e geometria, 1.– 6. classa (per part gia realisau dil cantun)

Dil mied ACCESS ein ils toms 2 tochen 6 grammatica ed ortografia gia realisai, l'ortografia per la superiura ei elaborada, denton aunc buca publicada, ils toms grammatica dalla scola superiura ein en elaboraziun. Tuttas uras da lavur dils mieds ch'eiin gia realisai ein rapportadas ed era ils cuosts per programmaziuns, mappas e squetschs sco era per spesas ein tshaffai. Aschia ein las premissas per far ina calculaziun approximativa per tut ils mieds necessaris avon maun.

La realisaziun da tut ils mieds necessaris en sursilvan custass al cantun ca. 150'000.- frs. ad onn. Pils ulteriurs idioms vallader e puter stuess mintgamai vegnir calculau 70% da quella summa, aschia ch'ils cuosts muntassen a ca. 350'000.- frs ad onn. Vitier vegnessen aunc cuosts per actualisaziuns da ca. 20'000.- frs ad onn.

Quella calculaziun sebasea per gronda part sin la producziun da novs mieds d'instrucziun cun novs concepts naven dad A tochen Z, pia buca mo translaziuns dil rg ni dad auters lungatgs!

La tabella sin pagina 7 muossa la calculaziun dils cuosts per la realisaziun dils mieds d'instrucziun necessaris.

Entginas interessantas cumparegliaziuns pertuccont ils cuosts calculai:

Il cantun retscheiva mintg'onn varga 5'000'000.- frs dalla confederaziun per manteniment e promoziun dils lungatgs romontsch e talian. La damonda nua che tut quels daners flessegian ei giustificada en quest liug.

Mintg'onn vegn investau enormas summas per rumantsch grischun. Sulettamein el decuors dil davos onn ein p.ex. suandontas summas vegnidas impundidas per rg:

- „Sgurdins“, mied d'instrucziun rg per la 6. classa:	500'000.- frs
- „Qua e la“, mied d'instrucziun rg per la 8. classa:	420'000.- frs
- Scolaziun scolasts/as scalem superiu en rg:	<u>455'000.- frs</u>
Total:	1'375'000.- frs

Plinavon ha il dicziunari Explorer en rg, ch'ei cumpariu la fin digl onn 2012, custau ca. 510'000.- frs.

Igl ei bein paradox sch'ei vegn impundiu per 10% dils affons che vegnan instrui en rg summunas per mieds d'instrucziun, ed ils ulteriurs 90% ston secuntentar cun mieds nuncuntenteivels! Cumparegliau cun las enormas summas che vegnan impundidas pils paucs affons che vegnan instrui en rg, ein las summas pils mieds idiomatics fetg mudestas!

La Pro Idioms Surselva demuossa sin fundament da sias experientschas fatgas el decuors dil davos onn ch'igl ei pusseivel da realisar l'entira paletta da mieds d'instrucziun basigneivels entochen igl onn 2016, quei aschibein ord vesta dallas resursas finanzialas sco era persunalas, priu che era ils auters mieds d'instrucziun vegnien realisai tenor ils principis da ACCESS, pia sur la digitalisaziun.

Ina delegaziun dalla Pro Idioms Surselva ei stada a Cuera tier signur Jäger e ses collaboraturs ils 21 da matg 2013 per presentar in plan d'acziun pusseivel pertuccont l'elaboraziun da mieds d'instrucziun ord vesta romontscha. Alla fin dalla presentaziun ha la PIS surdau ina documentaziun da 73 paginas, la quala analysescha e fa propostas concretas davart la damonda co sligiar il problem dalla gronda munconza da mieds d'instrucziun ord vesta romontscha. Da quella documentaziun fan era las suandontas gliestas part, las qualas suondan 1:1 sillas proximas paginas:

1. Situaziun actuala
2. Sligiazions pusseivlas
3. Cuosts
4. Termis d'ediziun e priorisaziuns

Ina proposta concreta, moderna, gie, schizun futuristica, co sligiar il problem dalla munconza dils mieds d'instrucziun romontschs ei pia messa sin meisa. Vul il cantun prender la schanza?

Situaziun actuala pertuccont ils mieds d'instrucziun per las scolas romontschas e bilingas dalla Surselva che instrueschan egl idiom

	Lungatg	Carstgaun ed ambient	Textil	Tudestg	Mate e geometria
Scol.	- Inexistent . Ei vegn luvrau cun da tuttas sorts fegls.	- Drova ei buc.	- Drova buc	- Drova ei buc.	- Drova ei buc.
1.	- „La fibla“, 1997, mied elaboraus da dus scolasts. Mied cuntenta .	- Inexistent .	- Inexistent	- Drova ei buc.	- Niev cudisch translataus dalla PI, 2011. Cuntenta.
2.	- „Lungatg 2“, 2002, adattaziun da „Schweizer Sprachbuch“ da 1990. - Cuntenta buca . Vegn struschamein duvraus. Ils scolasts lavuran cun agens mieds/fegls. - Lectura: cudisch „Caricaru“, 2004, adattaziun dalla ediziun originala la-dina digl onn 1992. Cuntenta dètg bein. - „ACCESS 2 grammatica ed ortografia“ 2012. Mied cuntenta .	- Per bio dat ei fegls grischs dils onns 1979, 1982, 1984, 1985, 1986 - Per historia e geografia dat ei fegls dils onns 80. Per part vegn ei luvrau cun parts da quels mieds.	- per tuttas classas 1-9. - Per part vegn ei luvrau cun fegls tranlatai neu da „Filtric“ en rg ni en tudestg.	- Drova ei buc.	- Niev cudisch translataus dil Cantun cun glieud dalla PI, 2012. - Mied cuntenta .
3.	- „Lungatg 3“, 2003, adattaziun da „Schweizer Sprachbuch“ da 1991. - Cuntenta buca . Vegn struschamein duvraus. Ils scolasts lavuran cun agens mieds/fegls. - Lectura: cudisch „Surpunts“, 2000, adattaziun dalla ediziun originala la-dina. Cuntenta dètg bein. - „ACCESS 3 grammatica ed ortografia“ 2012. Mieds cuntentan .	- Consequentamein vegn ei per part luvrau cun mieds/fegls creai dils scolasts sezs,... - ...ei dat scolastas e scolasts che lavuran prazialmein cun ils cudischs „Sco l'aura“, „Sco la roda“ e „Viver el Grischun“ en rg e cun ils fegls leutier sin in DC en rg,...	- Per part vegn ei luvrau cun fegls creai sezs.	- Inexistent ord vesta romontscha per classas las 3-6! Ils davos cudischs elaborai date-schan dils onns 1986 (4. cl.), 1989 (5. cl.), 1991 (6. cl.). Consequentamein vegn ei per part luvrau cun fegls elaborai sezs,... ...per part vegn ei luvrau cun mieds per scolars cun funs da lungatg d'autras tiaras, p.ex. cun „Pipapo“ (Terchia) ni „Linda-Klasse“ (Italia, Portugal),... ...per part vegn ei luvrau cun „Sprachstarken“, in mied per scolars da lungatg-mumma tudestg; bia memia grevs per scolars romontschs.),... - Tuts mieds numnai cuntentan buc. Tgi fa quei, tgi fa tschei. Negina cuntinuaziun.	- Cudisch da mate da 1997 - Geometria: vegn dau cun il mied en rg. - Geometria: vegn dau cun il mied en tudestg.
4.	- „Lungatg 4“, 2003, adattaziun da „Schweizer Sprachbuch“ da 1992. - Cuntenta buca . Vegn struschamein duvraus. Ils scolasts lavuran cun agens mieds/fegls. - Lectura: cudisch „Surpunts“, 2000, dito 3. classa! - „ACCESS 4 grammatica ed ortografia“ 2012. Mieds cuntentan .	- ... ei dat scolastas e scolasts che lavuran prazialmein cun ils cudisch „Sco l'aura“, „Sco la roda“ e „Viver el Grischun“ en tudestg e cun ils fegls leutier sin in DC en tudestg,...	- Per part vegn ei luvrau cun la versiun en rg da „Filtric“.	- Cudisch da mate da 1998 - Geometria: vegn dau cun il mied en rg ni cun il mied en tudestg.	
5.	- „Lungatg 5“, 2005, adattaziun da „Schweizer Sprachbuch“ da 1993. - Cuntenta buca . Vegn struschamein duvraus. Ils scolasts lavuran cun agens mieds/fegls. - Lectura: „Lectura 56“, fegls sin internet. Cuntenta dètg stupent. - „ACCESS 5 grammatica ed ortografia“ 2012. Mieds cuntentan .	- ... ei dat scolastas e scolasts che lavuran prazialmein cun ils cudisch „Sco l'aura“, „Sco la roda“ e „Viver el Grischun“ en tudestg e cun ils fegls leutier sin in DC en tudestg,...	- Per part vegn ei luvrau cun la versiun en rg da „Filtric“.	- Cudisch da mate da 1999 - Geometria: vegn dau cun il mied en rg ni cun il mied en tudestg.	
6.	- „Lungatg 6“, 2006, adattaziun da „Schweizer Sprachbuch“ da 1992. - Cuntenta buca . Vegn struschamein duvraus. Ils scolasts lavuran cun agens mieds/fegls. - Lectura: „Lectura 56“, fegls sin internet. Cuntenta dètg stupent. - „ACCESS 6 grammatica ed ortografia“ 2012. Mieds cuntentan .	- ...per part ei vegniu fatg atgnas translaziuns neu dils mieds tudestgs ni neu dils mieds en rg: „Sco l'aura“, „Sco la roda“ e „Viver el Grischun“.	- Per part vegn ei luvrau cun la versiun tudestga da „Filtric“.	- Cudisch da mate da 1999 - Geometria: vegn dau cun il mied en rg ni cun il mied en tudestg.	
7.	- „Lungatg 7, 8, 9“, 2001, adattaziun da „Schweizer Sprachbuch“ da 1992/1993.	- Mied da biologia en fuorma da fegls digl onn 1989.		- Mieds concepì per scolars da lieunga tudestga, sco p.ex. „Welt der Wörter“.	- Mieds concepì per scolars da lieunga tudestga, sco p.ex. Mathematik I, II, III“, „Geometrie I, II, III“.
8.	- Cuntenta buca . Vegn struschamein duvraus. Ils scolasts lavuran cun agens mieds/fegls.	- Geografia e historia ei d'instruir per tudestg. Mieds che cuntentan. -> antiquau		Mieds cuntentan.	Mieds cuntentan.
9.	- Lectura: cudisch „Litteratura“ da 1981.				

Mieds idiomatics che cuntentan

Sligiazuns puseivlas per realisar ils mieds d'instrucziun necessaris ord vesta dallas scolas romontschas e bilingas dalla Surselva che instrueschan igl idiom, cun indicaziuns dil grad d'avanzament ella elaboraziun ed ella ediziun dils mieds

	Lungatg				Carstgaun ed ambient (= historia, geografia, biologia)	Textil	Tudestg	Mate + geometria
Sco-letta	Mied da lungatg cumbinau cun canzuns elaborau: 0% ediu: 0%							
1.					Sviluppaziun d'in mied d'instr. electronic per geografia (è locala), historia (è locala), biolo-gia, sebasond per part sin „Sco l'aura“,	Sviluppaziun d'in mied d'instr. electronic per geografia (è locala), historia (è locala), biolo-gia, sebasond per part sin „Sco la roda“,		Niev Cudisch „Mate/geom I“ tr: 100% ed: 100% DC: buca realisau!
2.	„ACCESS „ Gramm. ela: 100% ed: 100%	„ACCESS „ Ortografia ela: 100% ed: 100%	„ACCESS „ Lectura+vocab. ela: 100% ed: 0%	„ACCESS „ Cult.+litt. ela: 0% ed: 0%		2.-9. classa: „Filtric“. DC tr: 100% ed: 0%		Niev Cudisch „Mate/geom II“ tr: 100% ed: 100% DC: buca realisau!
3.	„ACCESS „ Gramm. ela: 100% ed: 100%	„ACCESS „ Ortografia ela: 100% ed: 100%	„ACCESS „ Lectura+vocab. ela: 15% ed: 0%	„ACCESS „ Cult.+litt. ela: 0% ed: 0%	tr/ela: 50% ed: 0% (1.-3. classa)		Mied d'instr. el. per tudestg ord vesta romontscha ela: 0% ed: 0%	Niev Cudisch „Mate/geom III“ tr: 80% ed: 0% DC: buc previus!
4.	„ACCESS „ Gramm. ela: 100% ed: 100%	„ACCESS „ Ortografia ela: 100% ed: 100%	„ACCESS „ Lectura+vocab. ela: 15% ed: 0%	„ACCESS „ Cult.+litt. ela: 0% ed: 0%	4., 5., 6. classa: Sviluppaziun d'in mied d'instr. electronic per geografia (è locala), historia (è loc.), biologia, sebasond per part sin „Viver el Grischun I e II“,	4., 5., 6. classa: Sviluppaziun d'in mied d'instr. electronic per biologia ela/tr: 0% ed: 0%	Mied d'instr. el. per tudestg ord vesta romontscha ela: 0% ed: 0%	Niev Cudisch „Mate/geom IV“ tr: 0% ed: 0% DC: buc previus!
5.	„ACCESS „ Gramm. ela: 100% ed: 100%	„ACCESS „ Ortografia ela: 100% ed: 100%	„ACCESS „ Lectura+vocab. ela: 50% ed: 0%	„ACCESS „ Cult.+litt. ela: 0% ed: 0%			Mied d'instr. el. per tudestg ord vesta romontscha ela: 0% ed: 0%	Niev Cudisch „Mate/geom V“ tr: 0% ed: 0% DC: buc previus!
6.	„ACCESS „ Gramm. ela: 100% ed: 100%	„ACCESS „ Ortografia ela: 100% ed: 100%	„ACCESS „ Lectura+vocab. ela: 20% ed: 0%	„ACCESS „ Cult.+litt. ela: 0% ed: 0%	tr/ela: 50% ed: 0% (4. e 5. cl)		Mied d'instr. el. per tudestg ord vesta romontscha ela: 0% ed: 0%	Niev Cudisch „Mate/geom VI“ tr: 0% ed: 0% DC: buc previus!
7.	„ACCESS „ Gramm. ela: 50% ed: 0%	„ACCESS „ Ortografia ela: 100% ed: 0%	„ACCESS „ Lectura+vocab. ela: 25% ed: 0%	„ACCESS „ Cult.+litt. ela: 0% ed: 0%		Scalem superiur: Sviluppaziun d'in mied d'instr. electronic per biologia ela/tr: 0% ed: 0%		
8.	„ACCESS „ Gramm. ela: 50% ed: 0%	„ACCESS „ Ortografia ela: 100% ed: 0%	„ACCESS „ Lectura+vocab. ela: 10% ed: 0%	„ACCESS „ Cult.+litt. ela: 0% ed: 0%				
9.	„ACCESS „ Gramm. ela: 50% ed: 0%	„ACCESS „ Ortografia ela: 100% ed: 0%	„ACCESS „ Lectura+vocab. ela: 10% ed: 0%	„ACCESS „ Cult.+litt. ela: 0% ed: 0%				

- ela = elaborau
- ed = ediu
- tr = translatau

- finiu ed ediu dalla PIS
- elaborau dalla PIS, mo aunc buca ediu
- en elaboraziun tier la PIS

- en elaboraziun entras persunas dalla PIS
- priu en mira dalla PIS
- priu en mira dil Cantun

- finiu ed ediu dil cantun cun glied dalla PIS
- aunc buca priu en mira, denton grond basegns

Ils **cuosts** dalla realisaziun dils mieds d'instrucziun necessaris ord vesta dallas scolas romontschas e bilingas dalla Surselva

Sco- letta	Lungatg				Carstgaun ed ambient			Textil	Tudestg	Mate + geometria
	ACCESS scoletta 140'000.—				Historia	Biologia	Geografia			
1.					Mied da hist: 23'000.—	Mied da geo: 23'000.—	Mied da bio: 23'000.—			Niev cudisch, squetsch e translaziun cudisch + DC: (50'000.—)
2.	ACCESS Gramm. 18'000.—	ACCESS Ortografia 18'000.—	ACCESS Lectura e voc. 18'000.—	ACCESS Cult.+litt. 18'000.—	Mied da hist: 24'000.—	Mied da geo: 24'000.—	Mied da bio: 24'000.—	2.-9. cl: Filtric. DC/ internet 50'000.—		Niev cudisch squetsch e tr cudisch + DC: (85'000.—)
3.	ACCESS Gramm. 16'000.—	ACCESS Ortografia 17'000.—	ACCESS Lectura e voc. 18'000.—	ACCESS Cult.+litt. 18'000.—	Mied da hist: 25'000.—	Mied da geo: 25'000.—	Mied da bio: 25'000.—		Tudestg ord vesta romontscha: 160'000.—	Niev cudisch squetsch e tr cudisch + DC: 120'000.—
4.	ACCESS Gramm. 18'000.—	ACCESS Ortografia 19'000.—	ACCESS Lectura e voc. 20'000.—	ACCESS Cult.+litt. 20'000.—	Mied da hist: 26'000.—	Mied da geo: 26'000.—	Mied da bio: 26'000.—		Tudestg ord vesta romontscha: 160'000.—	Niev cudisch squetsch e tr cudisch + DC: 120'000.—
5.	ACCESS Gramm. 19'000.—	ACCESS Ortografia 13'000.—	ACCESS Lectura e voc. 21'000.—	ACCESS Cult.+litt. 21'000.—	Mied da hist: 27'000.—	Mied da geo: 27'000.—	Mied da bio: 27'000.—		Tudestg ord vesta romontscha: 160'000.—	Niev cudisch squetsch e tr cudisch + DC: 160'000.—
6.	ACCESS Gramm. 19'000.—	ACCESS Ortografia 13'000.—	ACCESS Lectura e voc. 22'000.—	ACCESS Cult.+litt. 22'000.—	Mied da hist: 28'000.—	Mied da geo: 28'000.—	Mied da bio: 28'000.—		Tudestg ord vesta romontscha: 160'000.—	Niev cudisch squetsch e tr cudisch + DC: 160'000.—
7.	ACCESS Gramm. 23'500.—	ACCESS Ortografia 23'500.—	ACCESS Lectura e voc. 23'500.—	ACCESS Cult.+litt. 23'500.—			Mied da bio: 120'000.—			
8.	ACCESS Gramm. 23'500.—	ACCESS Ortografia 23'500.—	ACCESS Lectura e voc. 23'500.—	ACCESS Cult.+litt. ela: 23'500.—			Mied da bio: 120'000.—			
9.	ACCESS Gramm. 23'500.—	ACCESS Ortografia 23'500.—	ACCESS Lectura e voc. 23'500.—	ACCESS Cult.+litt. ela: 23'500.—			Mied da bio: 120'000.—			

- ela = elaborau
- ed = ediu
- tr = translatau

- finiu ed ediu dalla PIS
- elaborau dalla PIS, mo aunc buca ediu
- en elaboraziun tier la PIS

- en elaboraziun entras personas dalla PIS
- priu en mira dalla PIS
- priu en mira dil Cantun

- finiu ed ediu dil cantun cun glied dalla PIS
- aunc buca priu en mira, denton grond basegns

• **Cuosts totals: 2'994'000.- frs. Calculau cun 20 onns da diever fa quei 149'700 frs/onn per sursilvan**

• **Cuosts totals pils treis idioms valader, puter e sursilvan: ca. 7'000'000.- frs, vul dir 350'000.- frs /onn**

• **Ella summa totala ein ils cuosts da ca. 20'000.- frs per correcturas ed actualisaziuns**

149'700.—/onn

Resumaziun da tut ils mieds d'instrucziun idiomatics per la scola populara romontscha e bilingua dalla Surselva necessaris, cuntenent propostas per **termins d'ediziun, priorisaziun, cuosts**

	2012		2013		2014		2015		2016	
Sco-letta					Lungatg (cumpriu canzuns e versets), 70'000		Carstgaun ed ambient 70'000			
1.	Mate + Geom 50'000		Mate + Geom 85'000			Carstg. + ambient historia geografia biologia				
2.	Lungatg ACCESS Gramm. Ortogr.		Textil Filtric		Lungatg ACCESS Lectura e scazi da plaid		Lungatg ACCESS Cultura e litterat.			
3.	170'000		50'000	Mate + Geom 120'000	169'500	216'000	169'500	Tudestg 320'000.-		
4.						Mate + Geom 120'000				
5.						Carstg. + ambient historia geografia biologia		Mate + Geom 160'000	Tudestg 320'000.-	
6.						243'000				Mate + Geom 160'000
7.			Lungatg ACCESS Gramm. Ortogr.			Biologia				
8.			141'000			360'000				
9.										
	Total 2012: 220'000.—		Total 2013: 396'000.—		Total 2014: 1'178'500.—		Total 2015: 719'500.—		Total 2016: 480'000.—	

Cuosts totals: 2'994'000.— frs . Calculau cun 20 onns da diever fa quei 149'700.— frs/onn per sursilvan

ACCESS – Mied d'instrucziun da lungatg

Il mied cuntegn tut quei ch'ina instrucziun da lungatg moderna drova

ACCESS

- ei in mied d'instrucziun per la scola populara romontscha e bilinga dalla Surselva.
- cumpeglia las spartas
 - grammatica (tom I)
 - ortografia (tom II)
 - lectura, scazi da plaids e capientscha da texts (tom III)
 - litteratura e cultura (tom IV)
- s'orientescha al plan d'instrucziun cantunal
- intermediatescha las competenzas linguisticas pretendidas dalla scienza:
 - tedlar e capir (livel receptiv)
 - leger (livel receptiv) e raquintar (livel productiv)
 - discuorer (livel productiv)
 - scriver (livel productiv)
 - reflexiun dil lungatg
- risguarda ed integrescha las stipulaziuns dil model da coesistenza (Memorandum).
- promova l'avischinaziun denter ils idioms.
- suonda in fil tgietschen formaus tras da dem tochen sum. La materia dad ina classa baghegia vinavon silla materia dalla classa precedententa.
- vegn realisau da scolastas e scolasts cun accumpignament professiunal didactic, linguistic, informatic, grafic, economic. Cheutras aulta garanzia da qualitat.
- ei in mied d'instrucziun digitalisau publicaus sin internet www.access.ac nua ch'il scolast/la scolasta sa scargar il mied per sias scholaras e ses scholars.
- secumpona en emprema lingia dad in tgierp fisic en fuorma da fegls che vegnan mess en ordinaturs creai aposta.
- cuntegn las sligiazions per mintga tom, quei che possibilitescha p.ex. dad individualisar l'instrucziun.
- cuntegn igl emprender ciclic, vul gir: temas tractai vegnan repri pliras gadas el decuors dils nov onns cun approfondaziun adina pli vasta e cumplexa.
- possibilitescha l'applicaziun dallas novas medias sco computer, laptop, tablets (iPad etc.), internet. Cheutras sesarvan immensas pusseivladads didacticass sco fuormas da trenar en variaziuns multifaras, sco era las pli differentas applicaziuns.
- procura entras sia variaziun e diverstiad (era multimediala) per motivaziun intrinseca tier scholaras e scholars, tschaffen d'instruir tier scolastas e scolasts.

Vast sustegn e gronda damonda

- Buca meins che 60 personas ein involucadas entochen ussa ella elaboraziun dad ACCESS.
- Dapi il settember 2012 ei vegniu vendiu 1'100 licenzas.
- Tuttas scolas dallas vischnauncas romontschas dalla Surselva che instrueschan igl idiom fan diever dad ACCESS.

Innovaziuns (singularas)

Grazia alla cumbinaziun dallas novas tecnologias eis ei reussiu ad ACCESS da sviluppar innovaziuns didacticass ch'ei per part schizun singularas:

- Publicaziun da tut ils toms dad ACCESS en fuorma da pdf sin internet (Novum per in mied cumplessiv da romontsch.).
- Moodle:
 - plattafuorma digitala culla pusseivladad dad exercitar e trenar pil scolar (Unic. Quei dat ei negliu aschia en connex cun in mied d'instrucziun.)
 - plattafuorma per plazzar links, texts, texts auditivs, informaziuns pil scolast (Unic. Quei dat ei negliu aschia en connex cun in mied d'instrucziun.)
 - trenader da plaid sin Moodle (Unic. Nova invenziun e nova sviluppaziun.)
 - exerchezis audiovisuals (entras la cumbinaziun da Moodle e las fotografias panoramicas)
- Fotografias panoramicas e turas panoramicas cunzun els toms III e IV: "Lectura, capientscha da texts e scazi da plaid" e "Cultura e litteratura" (Unic. Quei dat ei negliu aschia en connex cun in mied d'instrucziun.)
- Miu Moodle: pusseivladad da sviluppar exerchezis per mintga scolast era en auters roms (Unic. Nova invenziun e nova sviluppaziun.)
- Digitalisaziun profunda (Tiefendigitalisierung) da cudischs entras l'Universitad da Cologna. Exempel: il cudisch "Praulas". Resultat: digitalisaziun en in format da Word, pia culla pusseivladad da excerpar e duvra sco ei cuvegn (In novum absolut per l'entira Europa. Enzatgei semeglient dat ei mo ell'Australia nua che gasettas vegnan digitalisadas cun quella tecnica.)
- Digitalisaziun profunda dad in vocabulari entras l'Universitad da Cologna. Exempel: il Vocabulari fundamental da A. Spescha. Resultat: naven dad in cert plaid san ins siglir cun in clic dad ina funcziun a l'otra: p.ex. plaid da partenza romontsch → noziun tudestga → sinonim romontsch → antonim romontsch → context romontsch. Plinavon vegn sviluppa la pusseivladad dad aschuntar plaid fundamentals ch'ei aunc buca cunteni el Vocabulari fundamental, quei che dat ordlunder il Vocabulari fundamental plus. (Novum per l'instrucziun da romontsch.)

Ilis avantatgs dil sistem digital d'elaboraziun e da publicaziun:

- elaboraziun sperta
- modernitad
- flexibilitad (adattaziuns, correcturas, completaziuns, modernisaziuns, novas sviluppaziuns)
- persistenza (adattaziun e modernisaziun premanenta)
- dinamica (adattaziuns spertas che san s'adattar a novas metodos, tecnologias, pusseivladads)
- motivaziun (aschibein las scolastas ed ils scolasts sco era las scolaras ed ils scolars schazegian fetg mieds sviluppai cun las novas pusseivladads tecnicas).
- controlla automatica tier exerchezis da Moodle (indicaziuns procentualas)
- multifunziunalitad → pusseivladad da cumbinar cun auters roms ed auters mieds d'instrucziun digital (exempel: turas panoramicas: rom romontsch, rom historia, rom geografia).
- prezi favoreivel (il prezi dad in mied sviluppaus tenor quei model sesminuescha marcantamein en cumparegliaziun cun ina publicaziun da cudischs).

Sligiazions pusseivlas per la realisaziun dils mieds d'instrucziun romontschs necessaris

Cu il mied d'instrucziun ACCESS vegn ad esser termina, quarcla el l'entira surfatscha pretendida dad in mied d'instrucziun da lungatg modern. Ilis avantatgs dad ACCESS ein immens, buca il davos il finansial. Cheu setschenta la damonda, schebein ACCESS savess star model per auters mieds e roms.

La PIS ei sefatschentada cun quei patratg ed ha examinau la damonda. La conclusiun ei che differents mieds d'instrucziun romontschs necessaris urgentamein savessen vegnir realisai cul medem sistem sco ACCESS e culs medems gronds avantatgs.

Ei suonda ina survesta che demuossa tgei avantatgs che la digitalisaziun e las novas sviluppažiuns ed invenziuns dalla PIS porschan per ACCESS, sco era co ils auters roms savessen profitar dalla multifunziunalitad:

	Publicau sin www.access.ac	Moodle	Trenader da plaid sin Moodle	Miu Moodle	Fotografias pano- ramicas	Digitalisaziun profunda da cudischs	Digitalisaziun profunda dil VF
ACCESS grammatica (tom I)	X	X	X	X		X	X
ACCESS ortografia (tom II)	X	X	X	X		X	X
ACCESS lectura, capientscha da texts e scazi da plaid (tom III)	X	X	X	X	X	X	X
ACCESS cultura e litteratura (tom IV)	X	X	X	X	X	X	X
Historia	X	X	X	X	X	X	X
Geografia	X	X	X	X	X	X	X
Biologia	X	X	X	X	X	X	X
Textil	X	X	X	X			X
Tudestg	X	X	X	X	X	X	X
Mate e geometria	X	X	X	X			

